

Dr. A. Uršič | Nekaj kritičnih pripomb

h »Korporativnemu narodnemu gospodarstvu« dr. C. Žebota*

I.

Po svetovni vojni, ki je pustila tako žalostne posledice, so vsi pričakovali, da bo nastopila nova, srečnejša doba. Gospodarstvo se bo poživilo in dvignilo do neslutelih višin in vse vlade, oblasti, »serviteurs des économies nationales«, so že gledale državljane v novem bogastvu. To je bila »optimistična tema« onih, ki niso razumeli, da prihaja iz mraka nov svet z novimi oblikami. (Jacques Maritain, Religion et culture, str. 83.)

To upanje in pričakovanje nove »prosperity« je bilo tako veliko, da so gospodarji kredita in obresti gledali naravne dobrine in človeška dela le še pod aspektom vrednostnih papirjev... Ko pa se je polagoma odgrinjala realnost, so dejali: to je kriza! Zakaj, tedaj je prišla na dan vsa revščina narodov in revščina idej, ki so narode vodile.

Novodobni poskusi rešitve pa so pokazali, da moramo iskati novi red na drugih osnovah, tako koncepcijo, ki »demeure fidèle à la nature des choses«. (Georges Viance, Préface à une Réforme de l'État, Paris 1934, Questions disputées, sous la direction de Charles Journet et Jacques Maritain).

Sv. Tomaž Akvinski je že dejal: »Nihil est homini amicum sine homine amico!« Reforma države je možna le z upoštevanjem človeka in njegovih institucij. Vsaka rešitev, ki zanemarja enega od teh dveh elementov, ali pa katerega celo podreja, je napačna.

Ni ga bitja, ki bi bilo bolj socialno (»sociable«), na drugi strani pa tudi bolj »discordant« kot človek; prvo zaradi naše narave, drugo pa »par le désordre de nos vices«. (Bossuet, Sermon sur la justice. G. Viance, str. 173).

E. Wagemann pravi v »Considérations finales« svoje knjige »La stratégie économique« (francoska izdaja, Paris 1938) tudi sledeče: država, civilizacija, kultura, znanost in gospodarstvo — uspevajo le v miru, v ravnovesju, ki se ustali med skupnostjo in poedincem, med svobodo in nujo.

Danes se bolj kot kdaj koli nahajamo sredi te borbe, ko se bore ideologije za novi obraz sveta, za novega človeka. Šele naši potomci bodo želi sadove našega dela, da bodo zopet sejali, ko bo nanje prišla vrsta.

Kriza je do temeljev pretresla vse naše življenje. Nad mlajše generacije je naenkrat prišlo toliko novih stvari, da ni prav nič čudnega, če nastanejo zmede, nejasnost in nestalnost v nazorih. Zato se kot mogočen svetilnik žare besede krščanskega Rima ter kažejo jasno pot do reda in miru. Žal, človeštvo noče poslušati tega glasu, ki ga danes zopet prevpije brnenje in hrumenje morilnih priprav...

Kar se je zdelo stalnega, vidimo izginjati; »stari« človek se umika »novemu« in od vseh strani se oglašajo krivi preroki, ki oznanjajo in vcepljajo

* Družba sv. Mohorja, 1939, str. 308

z najmodernejšim orožjem novo verovanje. Zakaj njihov »novi« človek naj bi bil »prost verskih spon«, »sam svoj Bog«!

V državoslovnem pogledu vidimo izginjati tako ustavne monarhije kot tudi »meščanske« republike; prihaja pa diktatura, fašistične ali pa boljševiške usmerjenosti.

Ekonomski liberalizem izginja pred strogim protekcijonizmom, ki vodi gospodarsko življenje v avtarkijo; »buržujski kapitalizem« prepušča »življenjski prostor« etatizmu in mnogi pišejo, da pomeni ta preobrat konec naše civilizacije. Ali res odhaja kapitalizem, ki se je v svojih izrodkih že sam obsodil? Ali pa naj gledamo v današnjem razvojnem vrvenju tedenco za novo obliko kapitalizma? Ali gremo proti novemu redu? Dasi so mnenja različna tudi v znanstveni literaturi, vendar vedno bolj prevladuje prepričanje, da sedanja doba nujno vodi v novi red.

II.

Socialno-gospodarske diskusije se gibljejo med dvema skrajnostima: med liberalizmom in kolektivizmom. Mnogi so skušali najti neko sintezo med tema poloma in so oznanjali nekakšen »socialni liberalizem«. (V literaturi se pojavi stavek: »Der gewinnstrebende Mensch ist nicht nur — berechtigt, sondern auch — verpflichtet!«) Ostali pa so odklanjali vsak kompromis in so krenili na različna, svoja pota, v novo miselnost, kjer ni sinteze, ne rešitve, temveč vedno antiteza obeh gornjih polov.

Zato na tej podlagi ne bomo dosegli rešitve vprašanja. Postaviti se moramo na neko drugo osnovo, ki v tendencah že obstaja in se nahaja tudi že v logičnem razvoju gospodarskih norm. To osnovo nam kažejo okrožnice od Rerum novarum pa do Quadragesimo anno, poleg ostalih, ki govore vsemu svetu, zlasti pa še nam, katoličanom, kje je rešitev sveta.

Nauk krščanske obnove sveta nam oznanja novo, na vzajemnosti vseh sestavin zgrajeno družbo. Povsod niso še doumeli tega; drugod se zopet stari red, oziroma »nered« brani z vsemi sredstvi in skuša rešiti zase, kar misli, da se še more rešiti.

Predsodki proti korporativnemu redu pa so zelo različni. Nekateri navajajo kot glavne sledeče:

1. Korporativizem je institucija srednjega veka.

2. Korporativizem so začele oznanjati nekatere diktatorske države, zaradi česar drugi ne zaupajo novemu redu. Tu je glavna napaka v enačenju pravega korporativizma z nekaterimi »modificiranimi« sistemi, ki so si tudi privzeli korporativistično obliko. Ne moremo jim sicer odrekati teh tendenc, s stališča krščanskega naziranja o ureditvi človeške družbe pa moramo ostro razlikovati pravi korporativizem od teh novodobnih, morda le prehodnih oblik.

3. Liberalisti hočejo obdržati klasični individualizem.

4. Socialistični sindikalisti pa gledajo v korporativizmu le nevarnega konkurenta, ki jim grozi, da jim bo zadal smrtni udarec. (Gl. Georges Guy-Grand, Vues sur le corporatisme in ostale razprave v »Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique«, Cahier Spécial: Le corporatisme. No. 3—4 1938).

Novi red sicer ne razpolaga morda s kakšnimi drugimi gospodarskimi činitelji kot drugi sistemi; oznanja pa novo organizacijo, novo pojmovanje ter jim daje tudi ves tisti pomen, ki ga ima vsak že po svoji naravi.

Gospodarski faktorji — kot določene sile gospodarskega napredka — so vedno isti; vsak pa ima svojo naravo in normativnost. Naloga narodnega gospodarja pa je, preučevati te samonikle, prvobitne gospodarske činitelje, kako se mora izvajati med njimi kooperacija, da dosežemo cilj gospodarstva, ki je in more biti le — obča blaginja. Med njimi so še posebno važni oni, ki jih označujemo kot subjektivne činitelje, ker le-ti postavljajo cilje gospodarstvu.

Gospodarski red zavisi od načina in stopnje kooperacije teh faktorjev. Najvažnejše je, kako so postavljeni v gospodarsko dogajanje. (Če se n. pr. spremeni en subjektivni faktor in postane objektivni, gospodarstvo ni več v redu, nastopi kriza. Prim.: nastanek delovnega trga in ponižanje delavca v — sužnja!) Od tod torej izvirajo razlike med gospodarskimi sistemi.

Če v tem smislu hočemo dobro spoznati neki sistem, bomo najprej določili, kateri faktorji so včlenjeni v ta sistem, nato pa opazovali vse možne in zlasti vse dejanske kooperacije, ki se vrše v zadevnem sistemu. Če pri tem ugotovimo, da bi bile možne boljše kooperacije, kot pa se dejansko izvajajo, preidemo iz območja čistega znanstvenega opazovanja v sfero — ekonomske politike.

To je logična pot, ki z velikimi garancijami vodi do cilja; je pa obenem tudi najbolj izčrpna in sistematična.

III.

Ob motrenju knjige dr. Cirila Žebota: Korporativno narodno gospodarstvo se mi odpira trojna pot, po kateri nam bi bil mogel v znanstveni obliki predstaviti to, o čemer pravi, da predstavlja po mnenju nekaterih »socialno obliko vladavine« v smislu okrožnice Quadregesimo anno, namreč fašistični korporativizem:

1. Z vsemi sredstvi in pripomočki razjasniti to, kar imenuje on »fašistično stvarnost«.

2. Spoznati, kako se bo v smislu razvojnih tendenc gibala v bodočnosti.

3. Spoznati bližnji in daljnji cilj, ki omogoča rešitev prvih dveh nalog.

Prva naloga se mu je dobro posrečila in človek pride na podlagi njegovih navedb do spoznanja »fašistične stvarnosti«, čeprav si bo marsikdo o njej ustvaril morda precej različno sodbo kot avtor.

V ostalem pa avtor ni postopal v smislu spredaj povedanega, deloma zaradi sistema samega, deloma zato, ker je tudi sam zašel na pot, da ga lahko zadene kakšen pod II. navedenih očitkov, kar bomo ugotovili v naslednjih odstavkih. Zato tudi njegovi zaključki niso vedno v skladu s »stvarnostjo«, ker ni postopal tako, da bi bil določil vlogo, pomen in naravo gospodarskih faktorjev ter nato tudi zaključil s splošno sodbo, ali so vsi faktorji res tako »vsajeni«, da vodijo k — obči blaginji.

IV.

Niti fašizma, niti nacionalnega socializma ne moremo dobro razumeti, če ne upoštevamo njune sorodnosti s socializmom. Seveda se vsi trije branijo in nočejo priznati svojega sorodstva. Ne bomo izhajali iz dejstva, da je toliko pripadnikov novih sistemov izšlo iz marksističnih vrst, niti od tega, da je eden ohranil celo oznako »socialist«. Naše izhodišče bodo osnove vseh treh.

Vsi trije so izbirali med: a) svobodo poedinca, b) diktaturo proletariata, c) omnipotenco države. Ta formula s kontradiktornimi sestavinami (kjer socialna demokracija ni našla rešitve), je določila rojstvo vseh treh. Vsi trije so našli rešitev izven socialne demokracije in proti njej. Določili so hierarhijo gornjih sestavin: odrekli so se prvi, komunizem se je oprijel nato druge sestavine in postavil na prvo mesto socialni razred, fašizem in nacionalni socializem pa državo, kateri sta dala neomejene pravice in oblast; nekaj novega sta dodala le vsebini te vsemogočne države. Tu se nekoliko oddaljujeta od socialistične koncepcije, vendar ne toliko, da ne bi mogli reči, da ne izhajata od istega vira.

Socialistična država je po Marxu logično le orodje v rokah zmagovitega proletariata, ki absorbira vse ostale razrede in nato predstavlja narod kot celoto.

Fašistična in nacionalno-socialistična država pa je izrecno orodje zmagovite stranke, ki absorbira ali pa eliminira vse ostale stranke ter pomeni poosebljenje naroda. Vsi imajo isto idejo o zavzemu države, o personifikaciji ljudstva ali naroda in idejo totalne oblasti države.

V ekonomskem pogledu difference tudi niso tako velike, da bi ovrgle našo gornjo trditev.

V sociološkem pogledu imajo vsi isto slabost: partikularizem. Vse te doktrine z liberalizmom vred so vzele za izhodišče in poslednji cilj ali poedinca, socialni razred, državo, narod, raso. Vsi so vzeli drobec vesoljstva za podlago, središče in končni cilj svoje koncepcije sveta. (Gl. Max Lamberty, *Le rôle social des idées. Esquisse d'une philosophie de l'histoire contemporaine. La Cité Chrétienne, Bruxelles 1936, str. 277.*)

V.

Dr. Ciril Žebot, *Korporativno narodno gospodarstvo*. (Korporativizem. Fašizem. Korporativno narodno gospodarstvo.)

Razdelitev knjige je podana že z označenimi podnaslovi. Spremnice misli sta napisala profesorja Perroux (Paris) in Francesco Vito (Milan).

V prvem delu (str. 19—31) podaja dr. Žebot kratek zgodovinski obris korporativizma ter zlasti podčrtava prelom, ki je nastal v gospodarskem in političnem življenju s francosko revolucijo.

Pred prehodom na drugi del, na fašizem, govori o »različnih vidikih sodobnega korporativizma« (str. 26—27), hoteč nekako že vnaprej opravičiti in utemeljiti zamisel, ki jo je razvil v nadaljnjih poglavjih, ko je vzel za podlago — italijanski fašizem. Takole pravi:

»Politični (podčrtal avtor) pogled na korporativizem pa nam posreduje spoznanje... kako določeni narod, določeni pokret korporativno zamisel v svoj program sprejme, jo v dejanski obnovi družbene strukture svojega naroda in države izvede.«

Zato imamo fašistični, portugalski, švicarski, francoski... in imeli smo tudi avstrijski korporativizem, ki pa ni imel časa, da bi se bil uresničil.

To je res. Tudi korporativno idejo morejo različni narodi »zagrabiti« na različne načine; poti do istega cilja je lahko več, vprašanje pa se vedno stavlja, katera je pravilnejša. Zato se začudiš, ko dr. Ž. (na str. 54) brez komentarja akceptira »mnenje nekaterih italijanskih katoliških znanstvenikov«, kakor da bi bil tudi zanj fašizem edina »socialna oblika vladavine« v smislu katoliškega nauka o socialnem življenju.

V drugem delu (str. 31—136) govori o fašizmu kot o sestavu »resničnih premis«, iz katerih nato dela obče zaključke.

Tu utemeljuje nastop fašizma, njegovo ideologijo in pot do oblasti; nato razpravlja o državni ureditvi, o fašistični korporativni državi in podaja sploh do podrobnosti ustroj fašističnega korporativizma.

V tretjem delu (str. 139—309) pa govori o »Korporativnem narodnem gospodarstvu« (podnaslov se glasi: »Fašistično korporativno narodno gospodarstvo«). Tu je skušal obseči celotno narodno gospodarstvo, urejeno v smislu fašističnega korporativizma. Ta del naj bi bil po njegovi zamisli podlaga za zaključke, v katerih hoče podati splošno sodbo ne le o fašističnem, temveč o korporativizmu sploh.

Vprašanje je, v koliko se mu je to posrečilo. Še pred tem pa je še polno drugih vprašanj, namreč, ali je to sploh srečno izbrana zamisel, graditi svoje sodbe za bodočnost iz takih »stvarnosti«, za katere je pisec sicer tudi sam navdušen, kar ga često zavede v nekritičnost, toda o katerih pa kljub temu sam večkrat podvomi, in to še ob zaključku knjige, v dodatku, ter sam pravi, da se kažejo znaki, »ki utegnejo upravičenost dvomov — še zaostri« (str. 309).

V naslednjih odstavkih bomo kritično premetrili samo nekatere probleme. Ne bomo pa se tu prav nič ozirali na zaključna poglavja v avtorjevem »poizkusu teorije korporativnega narodnega gospodarstva«, za katere navajam tu samo to, da ti problemi niso tako preprosti, kot bi si kdo utegnil misliti ob branju dotičnih poglavij.

VI.

Delo samo je razmeroma obširno in je avtor vanj vložil ogromno truda in študija. Hvalevredno je tudi to, da se je lotil dela, seznaniti slovensko javnost s temi problemi, eden najmlajših. Saj do sedaj še nismo imeli razprave večjega obsega, ki bi se poleg tega opirala še na konkretno »stvarnost«, kot je tu fašistični korporativizem.

Ne razveseli pa te ob prebiranju knjige in ogledovanju naslovov metoda, način podajanja. Misliš, da boš imel priliko, seznaniti se tudi o odnosu katoliškega nauka o preosnovi in obnovi socialnega življenja do — fašističnega reda. Citira pa poleg nekaj francoskih avtorjev (in E. Wagemanna) skoraj izključno italijanske pisatelje, ker je v Italiji študiral. To sledi tudi že iz zgoraj omenjene zamisli, ker vzame fašizem kot dejstvo, o pravilnosti katerega ne

razmišlja veliko. Papeževe okrožnice pa od uvoda dalje omenja le tedaj, ko pravi, da smatrajo nekateri italijanski katoliški znanstveniki fašizem za »socialno obliko vladavine«. (Str. 54.)

Spredaj sem že omenil, da pade večkrat v nekritičnost. Mnogo lepše in delu le v korist bi bilo, če bi nam vedno podal res objektivno sliko in bolj ostro nakazal: to je fašizem, to je pa korporativna zamisel sama. Tako pa bo vsak, ki bo delo bral, že po prvih poglavjih napravil morda zelo krivično sodbo, da je dr. Ž. navdušen fašist in nič več. S tem je sam spodnesel svojemu delu precejšno mero znanstvene vrednosti, kar bi bilo prav lahko izostalo.

To pa ne izvira le iz nekritičnega opazovanja in dojetanja, temveč tudi iz prevelike naglice, s katero je delo spravil na svet. Slog je težak, na mnogih mestih prenatrpan z raznimi kompoziti; večkratno ponavljanje ti ustvari občutek nedograjnosti in neprebavljenosti.

Uverjen sem, da bi nam podal vse lepše, globlje in bolj objektivno, če bi bil počakal vsaj tako dolgo, da bi se mu bila slika, ki si jo je ustvaril v Italiji sami, vsaj nekoliko umirila in ustalila. Tako pa moram reči, da bo vsak z veseljem bral le tista poglavja, kjer hoče biti bolj informativen kot pa doktrinaren.

VII.

V poglavju »Fašizem v sklopu kulturno-politične zgodovine« (str. 34) navaja vzroke neuspeha krščansko-socialnega gibanja:

1. Prilagoditev krščansko-demokratskih strank na državno-politične smeri, ki so imele svoje duhovne korenine v liberalizmu.

2. Pomanjkanje moderne politične tehnike in nezadostno upoštevanje nacionalnega načela.

3. Oklevanje v bistvenih trenutkih glede uporabe posedujoče — državne avtoritete in njene sile. — Tu govori o Seiplu. Omenil bi le, da prav isto pravi o Seiplu bivši kancler Sušnik v svojih spominih »Dreimal Oesterreich«.

Dodal pa bi še četrty vzrok, ki tudi traja še danes: neposlušnost in nepripravljenost za izvrševanje nauk, smernic in navodil vrhovnega cerkvenega vodstva. Kar je bilo v času okrožnice »Rerum novarum«, prav isto se je ponavljalo ob »Quadragesimo anno«. Zaklicati pa moramo: Tudi če stokrat besedno priznaš nauke sv. stolice, še nisi dober katoličan, če jih tudi ne izpolnjuješ! Prevelika neinicijativnost in napačna konservativnost, v gospodarskem in političnem oziru pa še posebej — nasprotstvo proti novemu duhu zlasti pri onih, ki bi prvi morali začeti z izvajanjem. Zato ni čudno, če je postal naziv »konservativen« oznaka človeka, ki hoče obnoviti staro dobo izžemanja.

La Tour du Pin, začetnik ne le francoskega, temveč modernega korporativizma sploh, pa je zaklical: »Si vous voulez l'ouvrier devienne conservateur, donnez-lui quelque chose à conserver«. (Gl. La Tour du Pin, Vers un ordre social chrétien, Paris 1907.)

Ideologijo fašizma dr. Ž. prikazuje z Mussolinijevimi govori in citati, s katerimi hoče tudi dokazati resničnost zaključkov iz postavljenih premis. Ali se mu je to posrečilo?

Ali res pomeni fašizem pravi korporativizem? Na to vprašanje smo delno odgovorili že spredaj. Sorodnost fašizma z nac. socializmom dokazuje med drugim tudi fašistična »rasistična« zakonodaja iz l. 1938.

L. 1938. Mussolini še pravi v Turinu, da rasizem predstavlja največjo nevarnost za usodo evropske civilizacije. Ko dr. Ž. govori o razlikah med fašizmom in nac. socializmom, se mu zdi, da se je zarekel in zato (v opombi 26) pod črto dodaja: »Zdi se pa, da ni izključena možnost, da bi italijanski rasizem te meje (namreč biološke) prestopil — — — če jih že ni«. (Str. 39.)

Kot zagovorniki krščanskega gledanja na svet tudi ne bomo ponavljali klica: »Evropa bo jutri fašistična po logičnem razvoju dogodkov...«, zakaj logični razvoj nujno vodi v drugo pot. Evropa je bila in bo morala ~~zopet~~ biti krščanska, ali pa bo izginila. To nam dokazuje že danes razvoj po nekaterih državah. Če se pa danes v Italiji fašizem, hvala Bogu, ne nahaja v takem razmerju do Cerkve kot podobni pokreti drugod, je to zasluga katoliške tradicije, katoliškega duha, ki kljub vsemu preveva italijanski narod in vso njegovo zgodovino, ter še sv. stolica sama. V tej sodbi nas potrjuje preteklost, neprestani boji Cerkve, ki se še za Pija XI. ni hotela podvreči cezareopapizmu, čeprav svet mnogokrat ni prav razumel vatikanske politike. Zato je tudi umljivo, da je katoliški vpliv odbil fašizmu marsikatero ost, zlasti v poznejši dobi.

Tudi o znanem geslu: »Vse v državi, nič izven nje, nič proti njej!« (str. 51) bomo dodali ob zaključku nekaj pripomb. Dr. Ž. pravi, da fašizem pojmuje socialno življenje dualistično in moralno, ker vidi v njegovih osnovah dve stvarnosti: človeka — osebnost in narod. S tem naj bi bile zavrnjene »enostranske razlage, bodisi individualistične, bodisi idealistične, bodisi one površne sodbe, ki mečejo fašizem kratkomalo v isti koš z boljševizmom«. (Str. 52.) O tem smo že govorili. Novih dokazov za našo trditev nam je dala zlasti novejša doba.

Škoda, da dr. Žebot ni navedel tistih katoliških znanstvenikov (italijanskih), ki vidijo v fašistični totalitarni državi konkretizacijo sholastičnega organskega pojmovanja socialnega življenja v smislu »Quadragesimo anno«. Ponavljam, da je prav to enačen je korporativizma s fašizmom kot edino pravo »socialno obliko vladavine« v glavnem povzročilo odpor in antipatijo do korporativizma. Kdor to trdi, dela veliko krivico sv. stolici in papeževim okrožnicam!

Politika naj bi bila podrejena načelu socialne pravičnosti (str. 55/56). Toda kaj je socialna pravičnost v novodobnih sistemih? Ali imajo in kakšen kriterij imajo za ocenitev »socialne pravičnosti«? Imajo ga, toda marsikje se ravna po načelu, da etika ne spada v gospodarstvo, ne v politiko.

Zelo zanimiva je ugotovitev (str. 62), da je članstvo v fašistični stranki »pogoj sposobnosti državljanov za pripustitev k javnopravnim namestitvam in opravičilo«. Kako ravna boljševizem? In nacionalni socializem prav tako.

Vrhovni sodili fašističnega korporativnega gospodarstva sta po dr. Žebotu »avtarkija« in »socialna pravičnost« (str. 144). Navaja tudi zanimivo primerjavo »koristnosti« gospodarskih dejanj in pravi: »Nacionalna korist in socialna

pravičnost sta nadindividualni etični vrednoti občestvenega življenja« (str. 146). Naloga gospodarske politike je, da se bo gospodarsko življenje — kot sestav materialnih sredstev — gibalo v tem cilju.

Če pravimo, da je »socialno pravično« in »koristno« to, kar je »socialno pravično« in »koristno« v odnosu do naroda, do ciljev državne politike, in obenem poudarjamo etične temelje, na drugi strani pa vidimo, da se državna politika teh etičnih temeljev ne drži, odnosno si sama kroji etična načela po svojih namenih, tedaj se gornja stavba o »socialni pravičnosti« sama podira. S premisami odpade tudi zaključek, namreč ta, da bi bila v smislu fašističnega korporativizma pojmovana »socialna pravičnost« in »koristnost« v skladu z etičnimi pravili. Prišli bomo celo do istega, kot pravijo »utemeljitelji« nacional-socialističnega pojmovanja o odnosu etike do gospodarstva: etika ne spada v gospodarstvo; ne priznamo absolutne etike, temveč vsaka doba zase določa, kaj je etično in kaj ne. Za nas je etično to, kar je v interesu nacional-socialistične države.

Gori povedano velja v enaki meri za pojmovanje »pravične cene«.

Kako obvladati sile, ki rušijo narodnogospodarsko ravnovesje, kako premagati povzročitelje kriz, tudi ne bo več »skrivnost ozdravitve modernega gospodarstva«. (Str. 177.) V zvezi z uvodnimi odstavki ponovno navajam: v gospodarstvu mora priti do kooperacije vseh činiteljev. Vsak gospodarski činitelj mora dobiti tisto mesto, vlogo in pomen, ki mu pripada po njegovi naravi, stopnji, važnosti in smislu smotrnega narodnega gospodarstva.

Zelo važno je tudi poglavje o kreditu in zavarovanju. Socialno zavarovanje uvaja že »Carta del Lavoro«. »Socialno zavarovanje v fašistični državi tudi ni zgolj sredstvo za popravo raznih nedoločenih neprilik v prid peodinca, temveč skrbi, da je zaščiten splošna produktivna zmožnost naroda.« (Str. 200.) Na strani 298. pa pravi: »Tako povzroča država potom socialne politike s socialnim zavarovanjem prehod dela dohodkov socialno krepkejših plasti za razne morebitne in bodoče potrebe socialno šibkejših narodnih slojev«. Torej tudi fašizem pozna »morebitne« in »bodoče« potrebe, o katerih govori (na str. 200) malo pozneje pri oceni socialnega zavarovanja drugih sistemov.

Dovolil bi si pa še drugo pripombo. Saj fašizem vendar deluje v smislu »socialne pravičnosti«! Če je to res, potem ne bi smelo biti tako ogromnih razlik med različnimi sloji, kakor je to v kapitalističnem redu, kjer je država uvedla socialno zavarovanje zato, da vsaj delno zboljša položaj zapostavljenih slojev.

In zopet pravi dr. Ž., da je v fašističnem korporativizmu dobilo socialno zavarovanje globlje načelno upravičenje in sistematično mesto v narodnogospodarskem sestavu: »Kajti le tako je mogoča sorazmerna prevalitev dela bremen, ki jih socialno zavarovanje terja, na podjetnike in državo, kar je edino možna osnova njegove izpeljave.« (Str. 298.)

Če je vodilo res »socialna pravičnost«, ne bo treba takih »prevalitev«; izvaja naj se le socialna pravičnost v vseh ozirih in odnosih, pa bodo tudi delavci, nižji sloji sploh, dobili pravično plačilo za svoje delo. Če je liberalna

država le zaradi »javnega miru« posegala »od zunaj« v »normalni« tok, je bila prisiljena, da je javni mir res ohranila.

V pravem korporativizmu mora vladati socialna pravičnost za vse odnose, tudi za razmerje človeka do stvari (človek — produkcijska sredstva); vse produktivno življenje se usmerja proti socialni pravičnosti; tedaj bodo tudi ustanove socialnega zavarovanja v resnici dobile čisto drug pomen: saj ne sme biti »podrejenih« in »nadrejenih« v smislu liberalizma; ne sme biti »izkoriščevalcev« in »izkoriščancev«, temveč povsod mora vladati kooperacija, ki jo mora nadzorovati in ščititi država v omenjenem smislu kooperacije gospodarskih činiteljev. Institucije socialnega zavarovanja — in vse ostale — bodo vsem v korist in ne bo treba »prevalitev« bremen; vsi bodo sodelovali, zato bodo tudi vsi želi sadove svojega dela.

Priznati pa moramo, da so prav totalitarni režimi obrnili posebno pozornost in skrb kmetijstvu. Res pa je seveda to, da tudi agrarna politika služi ciljem njihove splošne politike: kmetijski stan s kmetijstvom je neizčrpen vir ne le najvažnejših življenjskih potrebščin, kruha, temveč z dežele se vije tok vedno svežih delovnih sil v gospodarska in kulturna središča.

Žal pa tudi tu korporativna ideja ni našla svojega pravega obraza; saj je fašizem še vedno ohranil stari sistem... Zakupništvo kot znak starega fevdalnega sistema je še vedno ostalo, koloni so dobili nekaj več garancij ter možnost zboljšanja položaja.

Ali je avtarkija skladna s korporativno idejo? Dr. Žebot pravi (str. 259), da ima avtarkija prijatelje in nasprotnike »z ozirom na načelna izhodišča«. Veliki fašistični svet je zavzel stališče, »da je kakršen koli odpor, negativen pa tudi samo teoretičen proti avtarkičnim smernicam, sabotaža (podčrtal jaz), ki se mora strogo kaznovati«. (Str. 259, op. 488.) Kljub temu pa, kakor je razvidno iz navedb dr. Žebota, »so redki pravi fašistični gospodarski teoretiki...«, ki avtarkično smer narodnega gospodarstva utemeljujejo iz osnov, namenov in strukture fašističnega korporativnega narodnega gospodarstva.

V teoriji je v tem vprašanju mnogo različnih mnenj; navadno obravnavajo ta problem v zvezi s protekcionizmom. Kljub temu, da danes povsod streme za avtarkijo, se moramo vprašati: ali je to naravno, v smislu smotrnega gospodarstva in pojmovanja organično urejene družbe? Ali vodi danes države v avtarkijo naravni — smotrni razvoj gospodarskega in družabnega življenja? Odgovor bo negativen. Kriza sistema v gospodarskem in družabnem življenju je povzročila tudi krizo v mišljenju in nazorih. Če pa dr. Žebot pravi (str. 144) še, da sankcije pomenijo začetek avtarkije, potem bomo celo bolj morali zavrniti naziranje, mišljenje, kakor da je avtarkija nekako identična s korporativno zamisljo v smislu osnov, namenov in strukture korporativnega narodnega gospodarstva«. (Str. 259.)

Zanimiva pa je ugotovitev, da se v finančni politiki fašizem prav nič ne drži korporativne ideje; v davčni politiki ga več ne vodi »socialna pravičnost«, temveč »stara, preizkušeno fiskalno načelo«: treba je naviti davčni vijak tam, kjer je kaj iztisniti! (Str. 271.)

Korporativizem zahteva enako upoštevanost vseh slojev, vseh kategorij. Tu se pa vidi, da so si v italijanskem fašističnem korporativizmu pridobile

»gornje« plasti tak vpliv tudi na državno gospodarsko politiko, da tudi tu lahko »prevalijo« bremena na nižje sloje.

Sicer pa dr. Žebot prihaja tudi do ugotovitve, da »odvisnost korporativnega organizma od avtoritarnega središča jemlje gospodarsko-političnemu uravnavanju v znatni meri korporativni značaj in zaradi avtarkičnih stremljenj to uravnavanje večkrat pretirava«. (Str. 272.)

Zlasti pa soglašam z njegovo končno ugotovitvijo: »Sproščena onih fašističnih posebnosti, ki gredo v breme korporativne učinkovitosti in zasebne pobude, bi korporativno narodno gospodarstvo lahko popolneje skladno zadostilo vsem vrstam potreb... kot jih klasificira fašizem, ne da bi pri tej razčlenitvi bilo načelno ugovarjati«. (Str. 274.) Dodal bi le, da bi s to analizo nujno ostal — samo pravi korporativizem, vse primesi pa bi odpadle...

VIII.

»Naročena znanost.« (»Sodobnost«, št. 1—2, str. 74—81, —šk—). Ni bil moj namen, zagovarjati avtorja proti izpadom anonimnega »—šk—« v »Sodobnosti«; naša naloga je tisto raziskovanje, da pridemo do spoznanja in razlikovanja med dobrimi in slabimi stranmi. Za značajnega človeka pa to še ne bo dovolj, temveč bo šel še za stopnjo više: dobre stvari bo priznal, slabe pa kategorično zavrnil.

Zlasti ponovno zavračam tudi —šk—ja (kot sem dr. Žebota), ko pravi (str. 76): »V papeški okrožnici »Quadragesimo anno« je sprejela ta sistem (namreč fašizem) celo katoliška Cerkev. Ta okrožnica hvali fašistični korporacijski sistem, češ da v njem »razredi mirno sodelujejo.«

Odveč se mi zdi, napisati še kakšen dokaz izrecno proti »naročeni znanosti«, ki jo nudi »Sodobnost«. Izjavil bi le to, da očitek »naročene znanosti« pade nazaj na —šk—ja in na »Sodobnost« samo!

IX.

Zanimanje za korporativizem se tudi pri nas zopet dviga. Pojmi seveda še niso razčiščeni; zato je tembolj potrebno jasnega spoznanja in ne zgolj kopiranja tistih tujih vzorov, ki sicer zelo vpijejo, niso pa v skladu s pravo obnovo. (»Čas«, št. 3—4, 1939/1940.)

Moj namen je bil, da še enkrat poudarim, priznanje dobrega in zavrnitev slabega, zlasti pa opozoriti na nujnost razlikovanja med naukom papeških okrožnic in različnimi sistemi, »pseudokorporativnimi združbami«, ki ne nudijo izhoda iz splošne anarhije. (G. Viauce, str. 79.)

Morda bo kdo dejal, da si preveč idealno predstavljam korporativizem sam, še bolj pa obnovo sveta. Toda če hočemo začeti z zdravljenjem, si moramo načrtovati program in zlasti spoznati vzroke današnjega stanja. Danes pa mnogi govore: »Zahvalim Te, Gospod...«, se na zunaj »otepajo pogubnega duha mamonizma, paganskega nacionalizma in komunizma, a mu vendar podlegajo v svoji miselnosti. Skupna korenina vseh teh novodobnih gibanj je vendarle ena in ista. Imenuje se materializem...« Povsod vlada ista nekrščanska miselnost. »Pristaši teh navidez povsem nasprotnih gibanj se zaradi tega vsak čas lahko najdejo na istih osnovah in se lahko vsedejo k skupni

mizi...» Vsi tudi uporabljajo oblast v državi »ne pod vidikom pravičnosti in splošne blaginje, ampak po nazorih materializma: kdor je močnejši in ima oblast, se je poslužuje neomejeno in brezobzirno v dosego lastnih koristi...« (»Slovenec«, št. 34, 11. II. 1940, Drin.)

Vsem je tudi skupen neki posebni sofizem: nacija je v svoji realnosti nad človeškimi bitji, ki jo sestavljajo; ljudje umirajo, država pa ostane kot stalna sinteza, v kateri poedinci najdejo superiorni izraz »bonté éphémère de citoyens, par laquelle elles (individualnosti) sont assurées que leurs efforts seront continués«. G. Viauce, str. 138.)

Za zaključek naj navedem še sodbo G. de Reynolda o fašizmu (L'Europe tragique, str. 290—295):

1. Katolicizem je v očeh fašizma italijanska religija. Zato noče priznati katoliškega univerzalizma; religija mu je le orodje za politične cilje.

2. Morala fašizma, koncepcija države, vzgoja mladine, »— ne peut pas être appelée une conception chrétienne«, ker je celo »opposée à la conception chrétienne«. (Str. 290.)

3. Filozofija fašizma in filozofija katolicizma sta zato »inconciliables«. (Str. 291.)

4. Še več: kljub vsemu dobremu, kar je fašizem tudi izvršil, kljub priznanju katolicizma in Cerkve »les principes fondamentaux du fascisme ne sont pas des principes chrétiens«. Za fašizem ni ničesar nad državo; država je »la valeur suprême, le patriotisme est, il doit être une religion«. V formuli, ki jo tudi dr. Žebot večkrat omenja in izvaja iz nje zaključke, »vse za državo, nič izven države, nič proti državi«, je pa na najbolj karakterističen način izražen sodobni etatizem, ki je tiranija. Tu fašizem zanikava vse vrednote, ki so nad in pred državo: družina, osebne svoboščine, duhovno življenje, morala, religija...! (Reynold, str. 295.)

Do enakih zaključkov bo prišel vsak tudi, če bo čital v »Slovincu« označeno »Doktrino fašizma«, ki je izšla v slovenščini. (Benito Mussolini, Doktrina fašizma, Založba Vallecchi, Firenze, 1939, str. 59.) Tam lahko čitamo kar naravnost: »Fašizem je religiozna zasnova...« (str. 10) in mnogo drugih stvari, ki se upirajo našemu čutu in pojmovanju.

Res je, da marsikaj za fašizem ne velja, kar je svojsko n. pr. boljše vizmu. To sem tudi v glavnem nakazal, kolikor je bilo potrebno. Popolnoma pa velja v vsem obsegu tudi za fašizem, da »l'État qui se considère comme une fin en soi, travaille toujours à sa propre ruine«. (Reynold, str. 295.)

Z vsemi navedenimi pridržki sprejemamo tudi delo dr. Žebota.